

NATUUR IN HET OOSTERDELGEBIED – ZOOGDIEREN - deel 1

In de eerste jaren dat wij hier woonden (vanaf 1985) kwamen wij dichtbij huis of elders in het Oosterdelgebied zoogdieren tegen, die we nu al jarenlang niet meer gezien hebben. Dat waren: wezel, waterspitsmuis, huismuis, woel- en muskusrat. Misschien zijn ze er nog wel en heeft u er onlangs nog een gezien, maar er zijn geen waarnemingen van deze zoogdieren gemeld bij www.waarneming.nl. Onlangs heb ik gehoord dat iemand op de Fazant in 2022 nog een wezel gezien heeft.

Wezel *1)

Waterspitsmuis *2)

Huismuis *3)

Noordse woelmuis *2)

Woelrat *4)

Muskusrat *5)

Bij het Oosterdel komt de waterspitsmuis nog wel voor, evenals de Noordse woelmuis. Deze laatste is zeldzaam en komt voor op de Rode Lijst van bedreigde en kwetsbare diersoorten. Hij mag daarom niet gevangen worden en dat zorgt voor problemen bij de akkertjes die hier liggen. Deze woelmuizen maken namelijk lange ondergrondse gangen, waardoor de eilanden hier en daar inzakken.

Zoogdieren in het Oosterdelgebied

Welke soorten zijn er de afgelopen jaren dan wel gesignaleerd? Dat zijn: haas, konijn, veldmuis, gewone bosmuis, huisspitsmuis, bruine rat, mol, egel en verschillende soorten vleermuizen, waarvan alleen de gewone dwergvleermuis vermeld wordt bij www.waarneming.nl. In deel 1 over zoogdieren vertel ik iets over hazen, konijnen en de verschillende soorten muizen die hier voorkomen.

Hazen en konijnen

Hazen komen in het bewoonde deel van het Oosterdelgebied niet meer zo talrijk voor als voorheen, maar af en toe zie je ze nog wel eens in de berm, over de weg rennend of in een grasveld. Een paar jaar geleden verscheen er ineens een aantal konijnen op het grasveld aan de Eiber.

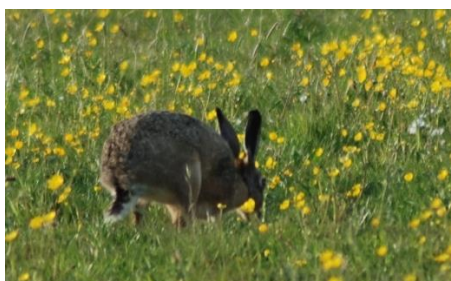

Konijn *6)

Haas

De ene avond zagen we konijnen en de avond erna zaten er verschillende hazen. Zij wisselden elkaar telkens af. Ineens zagen wij ze niet meer. Er bleek een ziekte uitgebroken te zijn. Ook de konijnen van bewoners in onze straat overleden plotseling. In het voorjaar van 2021 verscheen er ineens weer een moerhaas (vrouwje) op de Eiber en ze bleef niet lang alleen, want in juli werd een jong geboren.

Deze hazen fotografeerde ik bij de waterberging Twisk

De jonge Eiberhaas die er als een haas vandoor ging

Het volgende jaar is er weer dagelijks een haas in onze tuin te vinden. Omdat hier veel inheemse planten groeien krijgt hij gevarieerd voedsel.

Jong konijn (kruising)

*Twee konijnen in de wildkleur, een volwassen *2) en een jong konijn *7)*

Hoewel hazen en konijnen beide tot de familie van de “haasachtigen” horen zijn er duidelijke verschillen qua uiterlijk en leefwijze. Een **haas** is groter dan een konijn, heeft grotere oren en langere poten. Hij leeft solitair in open gebieden, zoals graslanden en akkers. Hij graaft geen hol om te rusten, maar rust overdag in een ondiep kuiltje, een “hazenleger”. Hazen zijn planteneters en eten bij voorkeur jonge grassen, allerlei wilde kruiden en granen. In mindere mate eten zij van de gewassen die op de akkers groeien. Als hazen foerageren kun je wel meerdere hazen in het veld op enige afstand van elkaar zien zitten. Dit doen zij om het risico van predatie te verlagen.

Konijnen zijn sociaal levende dieren, die bij voorkeur in zandige grond holen graven. Naast de reeds genoemde verschillen met de haas valt bij het konijn zijn witte opwippende staart op. Ook de kleur van de ogen is donker terwijl de iris van de haas oranje is. Wilde konijnen kruisen vaak met tamme soortgenoten, waardoor de kleur van de vacht enorm kan verschillen van de wildkleur, die van zandkleurig tot grijsbruin is met oranje haren bij de nek. Het is bijzonder, maar een tam konijn verliest niet zijn instinct en gedragingen, die eigen zijn aan het wilde konijn. Daarom passen tamme konijnen, die door de mens worden losgelaten, zich in de vrije natuur razendsnel aan aan de nieuwe omstandigheden. Na een paar generaties kan zelfs de vacht weer de wildkleur aangenomen hebben.

Ware muizen, woelmuizen, slaapmuizen en spitsmuizen

Muizen kunnen worden onderverdeeld in vier verschillende groepen. In het Oosterdelgebied komen geen slaapmuizen voor. De soorten muizen zijn te onderscheiden aan hun vorm, oren en vachtkleuren.

Op de spitsmuizen na worden alle soorten muizen gerekend tot de knaagdieren. De spitsmuizen worden gerekend tot de insecteneters. De soorten die in het Oosterdelgebied voorkomen beschrijf ik uitgebreider.

De ware muizen hebben grote oren, kraaloogjes en een lange staart. Tot deze groep behoren de huismuis, gewone bosmuis, grote bosmuis, dwergmuis en de bruine en zwarte rat.

De woelmuizen hebben een stompe kop, korte staart en de oren zie je niet, want die zijn in hun vacht verborgen. Hiertoe behoren de veldmuis, noordse woelmuis, aardmuis, ondergrondse woelmuis, woelrat en rosse woelmuis.

De spitsmuizen zijn te herkennen aan hun spits toelopende neus, kleine ogen en duidelijk zichtbare grote oorschelpen.

Gewone bosmuis (een ware muis)

**2)*

**2)*

De gewone bosmuis is een schattig muisje om te zien met zijn grote oren en ogen en zijn lange staart, die veel langer is dan zijn lichaam. Deze muis kan goed klimmen, waarbij hij zijn staart als houvast gebruikt. Hij beweegt zich rennend, maar ook sprongsgewijs voort. Aan sporen in de sneeuw in onze tuin kon je een bosmuis herkennen aan de afstand tussen de prenten onderling (door het springen) en het sleepspoor van de staart. Bosmuizen maken ondergrondse gangen met verschillende voorraadkamers. Verschillende generaties maken gebruik van deze leefruimtes. Voorraden worden ook wel eens verstopt in nestkastjes of zoals bij ons in de tuin in het houthok.

Sporen in de sneeuw

Een voorraad uitgeholde kersenpitten

Het voedsel van een bosmuis bestaat uit allerlei plantaardig voedsel, maar ook uit dierlijk voedsel, zoals kevers, regenwormen, slakken en larven. Maar een door mensen vervaardigde vetbol versmaden zij evenmin, zoals je op de volgende foto's kunt zien.

Omhoog klimmend

Etend van de vetbol

De vetbol omhoog duwend

De muis op weg naar het vogelvoederhuisje. In de vetbollenhouder peuzelend van een vetbol, waarna hij hem omhoog duwt en vervolgens naar zijn onderaardse hol brengt.

Dit tafereel herhaalde zich regelmatig. Op een dag zat de bosmuis weer in het korfje te eten van de vetbol toen er ook een koolmees trek in had. Deze vloog naar het korfje en schrok zich suf toen hij die muis daar ontwaarde. Die schrik was wederzijds. Met een elegante sprong vloog de bosmuis door een van de gaten uit het korfje, maar toen hij in de gaten had dat de koolmees niet terugkeerde, klom hij snel weer via de lijsterbes en liguster omhoog.

In 2022 zien we regelmatig een jonge bosmuis foerageren in onze tuin. De vacht van een jonge bosmuis is nog meer grijs dan bruin.

Bruine rat

*1)

*8)

De bruine rat wordt ook wel rioolrat genoemd. Het is een robuust gebouwde rat en de grootse vertegenwoordiger van de ware muizen. De vacht varieert qua kleur van geel- tot grijsbruin. De buikzijde is lichter van kleur. Daarnaast komen albinisme (wit) en melanisme (zwart) voor. De rat heeft een geringde, bijna kale staart. Deze rat komt overal voor waar mensen leven. Zij kunnen zich hier qua voedsel en leefruimte goed handhaven. In de vrije natuur is water, dekking en voldoende gevarieerd voedsel voor hen onontbeerlijk. Zij kunnen goed zwemmen, duiken, springen en klimmen, al doen zij dit laatste niet in bomen. Een enkele keer hebben mensen in het Oosterdelgebied ratten wel tegen een gevel zien klimmen. Nog niet zo lang geleden zag ik een bruine rat in het vogelvoederhuisje in onze tuin smullen van het vogelvoer.

Bruine ratten bouwen een nest in een holenstelsel, bijvoorbeeld in oevers, en aan de voet van bomen. Het nest zelf kan bovengronds of ondergronds gebouwd worden. Goede nestgelegenheid bieden hopen van plantaardig materiaal. Bruine ratten kunnen het hele jaar door jongen werpen, afhankelijk van het voedselaanbod.

In de zomer van 2022 waren verschillende schietwilgen volledig ingesponnen door de rupsen van de wilgenstip-pelmot. Op het moment dat de rupsen inmiddels veranderd waren in cocons en vlinders zag Ria Sier, een bewoonster van dit gebied, een paar dagen achtereen een bruine rat aan de voet van een wilg een portie cocons (en vlinders?) tot zich nemen. Zij maakte deze prachtige foto van het tafereel.

Veldmuis (een woelmuis)

De veldmuis is een muis die gemakkelijk te verwarren is met een aardmuis. Hij heeft een zachte vacht en een vrij korte staart. Hij heeft een stompe snuit en korte snorharen.

Veldmuizen komen voor in open gebieden met grassen en/of granen, zoals graanakkers, wegbermen, dijken, spoorwegtaluds, slootkanten, boomgaarden, graslanden en klavervelden. Ze hebben een voorkeur voor drogere gebieden met kort gras. Ze ontbreken in drassige streken, bossen en in gebieden met hoge begroeiing.

Ze zijn een geliefde prooi voor roofvogels, uilen, reigers, meeuwen, kraaien en mollen.

*2)

*1)

Hun aanwezigheid kent pieken en dalen. In 2019 vond er een ware plaag plaats in Friesland. De weiden veranderden in kale vlaktes vol ondergrondse gangenstelsels. Het werd gelijk een topjaar voor roofvogels en uilen. Die brachten dan ook veel jongen voort. Toen het daarna flink begon te regenen liepen de gangen vol en kwam er een einde aan de veldmuizenplaag.

Huisspitsmuis (spitsmuis)

Een aantal jaren achtereen bleken wij huisspitsmuizen onder de dakpannen te huisvesten. 's Nachts hoorden wij ze over het dak rennen. Ongediertebestrijders vertelden ons dat zij niets kunnen uitrichten tegen dit soort muizen. Ze knagen aan het dakisolatiemateriaal om er hun nesten mee te stoffen. We ontdekten gaten in het dakisolatiemateriaal. Af en toe kwamen we buiten een dode muis tegen, die duidelijk gegrepen was door een kat of een ander dier.

*2)

Huisspitsmuizen hebben een grijsbruine vacht en zijn aan de buikzijde lichter van kleur. Hun staart is wit behaard en ze hebben witte tanden. Dit kun je duidelijk zien op de linker foto. Ze hebben een voorkeur voor open en halfopen terreinen. Ze komen o.a. voor in wegbermen, braakliggend land en in tuinen. 's Winters concentreren de dieren zich op voedselrijke plaatsen, zoals composthopen, maar soms dus ook zelfs in huizen. Ze zijn hoofdzakelijk 's nachts actief en jagen dan op allerlei insecten, spinnen, pissebedden, slakken, wormen, motten en muggen, maar ook op jonge muizen. Daarnaast eten zij aas. Zij kunnen slecht zien. Hun gehoor, tast- en reukvermogen is daarentegen goed ontwikkeld wat het mogelijk maakt om hun prooien te lokaliseren. Huisspitsmuizen eten ook hun eigen uitwerpselen. Dit doen zij omdat de in hun darmen halfverteerde prooien nog veel essentiële voedingsstoffen bevatten.

Huisspitsmuizen verspreiden een penetrante geur. Hierdoor zijn zij voor veel roofdieren niet aantrekkelijk. Als moeder haar kinderen in veiligheid moet brengen laat ze het eerste jong zich aan haar staartbasis vastbijten, het volgende jong pakt de staartbasis van het eerste jong beet enzovoorts. Daarna verplaatsen moeder en jongen zich als een slang naar een veilige plek

Danny Disma,

April 2023

P.S. Een aantal zoogdieren dat in het Oosterdalgebied voorkomt heeft een beschermde status (Wet Natuurbescherming). Dit zijn de volgende soorten:

- alle vleermuizen
- bosmuis
- egel
- haas
- huisspitsmuis
- veldmuis
- wezel
- noordse woelmuis

Ik weet niet of hier ook nog steeds de volgende soorten voorkomen, maar ook deze komen voor op de lijst van bedreigde of kwetsbare dieren:

- waterspitsmuis
- ondergrondse woelmuis
- woelrat

Bronvermelding informatie: www.waarneming.nl, <https://www.zoogdiervereniging.nl/zoogdiersoorten>.
Tijdschrift Landschap Noord-Holland.

Bron foto's: <http://www.freenatureimages.eu>: *1) Saxifraga-Piet Munsterman, *2) Saxifraga-Rudmer Zwerver, *3) Saxifraga-Luc Hoogenstein, *4) Thomas Schäfer, *5) Gert Verrijdt, *6) Saxifraga-Jaap Schelvis, *7) Saxifraga-Mark Zekhuis, *8) Saxifraga-Peter Meininger en de foto van de bruine rat etend van de wilgenstippelmot, zoals vermeld, van Ria Sier.